

Εισαγωγή στη Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία

Μάθημα 4^ο: Από την Μπελ Επόκ στον πόλεμο των
χαρακωμάτων

Γιώργος Μαργαρίτης, Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μάθημα 4^ο

Από την Μπελ Επόκ στον πόλεμο των χαρακωμάτων

Περιεχόμενα ενότητας

1. Η εμπλοκή των Βαλκανίων.
2. Η συγκυρία του καλοκαιριού του 1914.
3. Το υπόβαθρο των ανταγωνισμών.
4. Σχέδια πολέμου και η διάψευσή τους.
5. Πόλεμος χαρακωμάτων.
6. Πολιτικές διεργασίες στο πλαίσιο του πολέμου των χαρακωμάτων.

Σκοποί ενότητας

- Προσδιορισμός των αιτιών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- Οι πολεμικές συγκρούσεις στα Βαλκάνια.
- Το φοιτητικό μαζικό κίνημα του 1914.
- Τα σχέδια πολέμου και οι όροι διάψευσή τους.
- Παρουσίαση του πολέμου χαρακωμάτων που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του Α΄ ΠΠ.
- Οι πολιτικές ζυμώσεις στα χαρακώματα και η διαμόρφωση των όρων ύπαρξης των ιδεολογιών του Μεσοπολέμου.

1^η ενότητα

Η εμπλοκή των Βαλκανίων

Πώς φτάνουμε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο;

- Κατάρρευση αναχρονιστικών αυτοκρατοριών: Οθωμανική, Αυστροουγγρική και Ρωσική.
- Αναταραχή σε Ευρώπη.
- 1904-1905: Κλυδωνισμός Ρωσικής Αυτοκρατορίας από την ήττα της στο πόλεμο με την Ιαπωνία.
- 1908: Κλυδωνισμός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέσα από το Κίνημα των Νεότουρκων.
 - Ιδέα κοινοβουλίου
 - Γενική επιστράτευση.

Βαλκάνια – Κίνημα Νεότουρκων

- Στα Βαλκάνια συναντιούνται οι 3 αυτοκρατορίες: Ρωσική, Αψβούργων, Οθωμανική. Αποτέλεσε σημείο διεκδίκησης.
- Κίνημα των Νεότουρκων.
 - Οπαδοί γρήγορου, βίαιου εκσυγχρονισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
 - Διατήρηση του οθωμανικού τρόπου ζωής.
 - Κοινοβούλιο – πύργος της Βαβέλ: μετατροπή των πολιτιστικών, οικονομικών, θρησκευτικών ελίτ σε εθνικές. Αδυναμία λειτουργίας.

Κίνημα Νεότουρκων, 1908

- Ορατή η άμεση διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Άρνηση στράτευσης των μη Τούρκων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η διαμάχη μεταξύ των εθνικών ομάδων μετατρέπεται σε ανοιχτό πόλεμο.
- Νεότουρκοι έχουν διαδρομές μέχρι την εποχή μας.
- Εν δυνάμει νέο κενό στα ανατολικά της Ευρώπης. Βαλκανικοί πόλεμοι. Φθίνει η ευρωπαϊκή ισχύς.

Πόλεμος Ιταλίας – Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1911)

- Στα 1911 ο πόλεμος ανάμεσα στην Ιταλία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία
- με επίκεντρο τη Λιβύη
- ξεκίνησε την σειρά των στρατιωτικών εμπλοκών
- που, διαμέσου του Αιγαίου και των Βαλκανίων οδήγησαν στον Πρώτο παγκόσμιο πόλεμο.

Στρατεύματα 1911

Πηγή: “Tripoli Italiana, sbarco delle truppe”,
11.10.1911, photo: E. Bernini,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tripoli_Italiana.jpg?uselang=el. Άδεια: CC BY-SA 3.0.

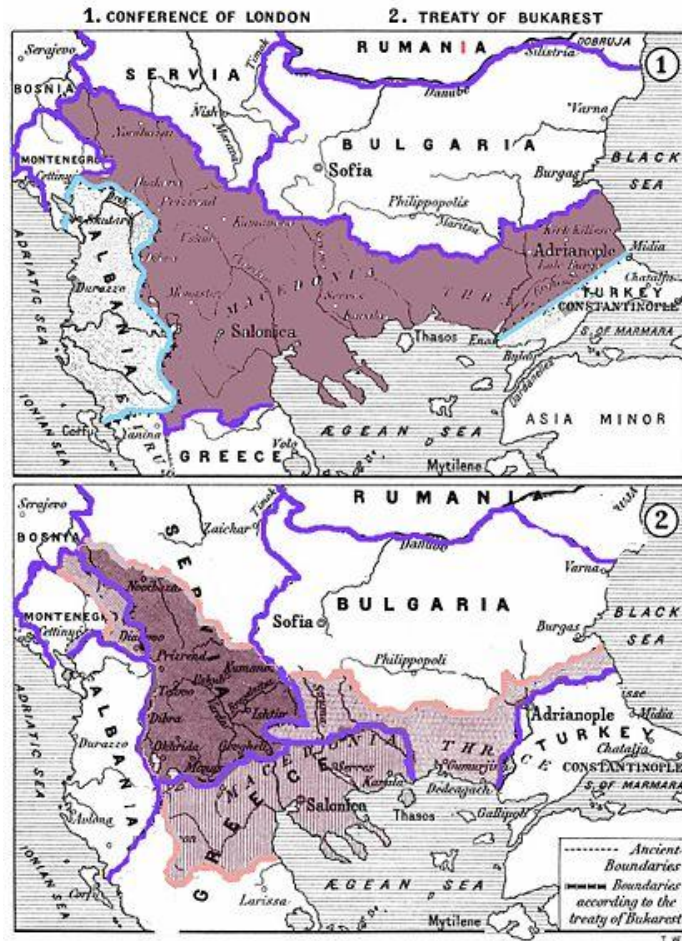

Συνέπειες του πολέμου

- Γενικότερη οικονομική αναστάτωση σε όλη την ανατολική Μεσόγειο, στη Μαύρη Θάλασσα, τη Ρωσία και την Αυστροουγγαρία.
- Διάχυση ιδεών στις ευρωπαϊκές και τις βαλκανικές πρωτεύουσες ότι υπάρχουν ευκαιρίες για εκμετάλλευση σε αυτό τον πόλεμο
 - Ενσωμάτωση αλύτρωτων αδερφών.

Τα Βαλκάνια πριν και μετά τους Βαλκανικούς πολέμους

- Τα Βαλκάνια πριν και μετά τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913.
- Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Balkan_Wars_Boundaries_cleanup.jpg?uselang=el.
- Άδεια: Public Domain.

1^{ος} Βαλκανικός Πόλεμος

- Οκτώβριος 1912 επίθεση βαλκανικών κρατών στην εξουθενωμένη Οθωμανική Αυτοκρατορία.
 - Χάνει το ευρωπαϊκό της τμήμα η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

2^{ος} Βαλκανικός Πόλεμος

- Καλοκαίρι 1913 νέος Βαλκανικός πόλεμος.
- Όλοι οι βαλκανικοί σύμμαχοι κατά της Βουλγαρίας.
- Συνθήκη του Βουκουρεστίου.
- Ανάδυση Προστάτιδων δυνάμεων.

2^η Ενότητα

Η συγκυρία του καλοκαιριού του 1914

Απευκταίος ο πόλεμος

- Οικονομία: η αποικιοκρατία αποδίδει καρπούς στο ευρωπαϊκό καπιταλιστικό σύστημα.
- Πολιτική: απευκταίος ο πόλεμος
 - από τις αναχρονιστικές αυτοκρατορίες.
 - Από τη Σοσιαλδημοκρατία– Πρόοδος – Ανάγκη ειρήνης.
- Η δυσπραγία προετοιμάζει το έδαφος για τον πόλεμο.
- Ιστορικό ατύχημα: η δολοφονία του πριγκηπικού ζεύγους του Φερδινάνδου και Σοφίας του οίκου των Αψβούργων.

Αντιδράσεις

- Καταρχήν διπλωματική αντιμετώπιση της δολοφονίας εν μέσω της καλοκαιρινής ραστώνης των ευρωπαϊών ηγεμόνων.
- Τελεσίγραφο Βιέννης σε Βελιγράδι για την εξάρθρωση της οργάνωσης του «Μαύρου Χεριού».

Παράγοντες αποδοχής του τελεσιγράφου από τη Σερβία

- Έσοδα από αποικισμό – δημιουργία μεσοστρωμάτων στην Ευρώπη.
- Εμπόριο – δημιουργία εισοδηματιών.
- Μεσοστρώματα είναι φορείς προσδοκιών και φόβων.
 - Προσδοκία ανόδου
 - Φόβος της πτώσης
- Επενδύουν στην εκπαίδευση της νεολαίας.
- Οι φοιτητές κρίσιμη μάζα στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.
- Σύνδεση των μεσοστρωμάτων με τον εθνικισμό.

Φοιτητική εβδομάδα, Ιούνιος 1914

- Φοιτητικοί εορτασμοί μετατρέπονται σε πολιτικές εκδηλώσεις.
- Πολιτικό ζήτημα οι διαδηλώσεις.
- Αδυναμία του πολυθεσμικού πολιτικού συστήματος να αντιμετωπίσει το ζήτημα.

Πολυθεσμικό ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα

- Ανάκτορα – κυβερνήσεις – κοινοβούλιο.
- Στρατός: διαθέτει πραγματική κυβερνητική εξουσία.
- Γενικά επιτελεία: αγωνία τήρησης του στρατιωτικού χρόνου.
- Τύπος: μέσω του τύπου μετέχει ο πολύς κόσμος στα πολιτικά ζητήματα.
- Μεγάλο κεφάλαιο.
- Φοιτητικό μαζικό κίνημα: νεοσύστατος παράγοντας του πολιτικού συστήματος.

Ξέσπασμα ΆΠΠ, Ιούλιος 1914

- Πανεπιστήμιο μέρος της κεντρικής εξουσίας.
- Γειτονικές πρωτεύουσες.
- Γενίκευση φοιτητικών διαδηλώσεων. Συμμετοχή ανέργων, μεσοστρωμάτων.
- Αίτημα αποκατάστασης αδικιών, τιμής, απάντησης σε προσβολές.
- Αναγκάζουν τους ηγεμόνες να επιστρέψουν από τις διακοπές τους και να κινήσουν τις πολιτικές διαδικασίες προς τον πόλεμο.
- 28/07/1914 βομβαρδισμός Βελιγραδίου, έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3^η Ενότητα

Το υπόβαθρο των ανταγωνισμών

Το υπόβαθρο των ανταγωνισμών

- Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος προκαλείται επειδή οι ανταγωνισμοί υπάρχουν:
- Για τους φυσικούς πόρους.
 - Κοιτάσματα χρυσού
 - Κοιτάσματα πετρέλαιου
 - Γκουανό
- Ποιος έχει οφέλη και ποιος όχι από την αποικιοκρατία.
- Η συγκυρία του καλοκαιριού του 1914 φέρνει την σύγκρουση στο υπόβαθρο των ανταγωνισμών.

Το «γκουανό» αιτία προστριβών 1/3

- Στις ερημικές ακτές των ωκεανών, εκεί όπου τα θαλασσινά πουλιά έκτιζαν τις φωλιές τους και άφηναν για χιλιάδες χρόνια τα περιττώματά τους, μεταφέρθηκε ο ανταγωνισμός των ισχυρών δυνάμεων.
- Οι νέες μητροπόλεις χρειάζονταν εργατικά χέρια και ο πληθυσμός τους αυξήθηκε ραγδαία.
- Ριζοσπαστικές αλλαγές χρειάζονταν άμεσα στη γεωργία έτσι ώστε να μπορέσει να ικανοποιήσει τις αυξημένες ανάγκες διατροφής των μεγάλων οικονομικών και βιομηχανικών κέντρων.

Το «γκουανό» αιτία προστριβών 2/3

- Η αναζήτηση λιπασμάτων στη φύση ήταν η μόνη διέξοδος σε εποχές όπου η χημική βιομηχανία δεν είχε ακόμα βρει τον τρόπο αιχμαλωσίας του αζώτου.
- Το «γκουανό», το λίπασμα των πουλιών, πρόσφερε τη λύση.
- Από τις ακτές του Περού ως τις ακτές του Μαρόκου προκάλεσε προστριβές, ανταγωνισμούς, κρίσεις και πολέμους.

Το «γκουανό» αιτία προστριβών 3/3

Πηγή: Collection point, Guano Island, off the coast of Peru, <http://thefreshscent.com/tag/seizure/>.

Άδεια: CC BY-NC-ND 2.5.

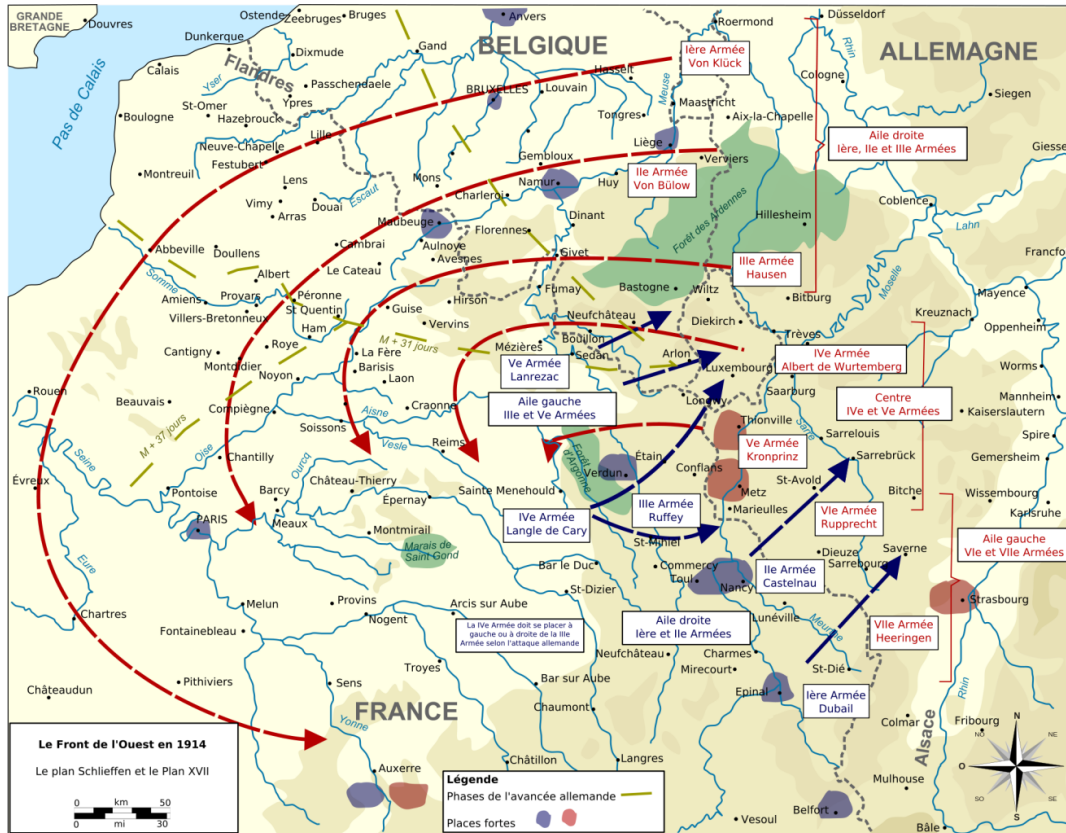

4^η Ενότητα

Σχέδια πολέμου και η διάψευσή τους

Σχέδιο Σλίφφεν και Σχέδιο XVII, 1914

- Στρατηγικό πολεμικό σχέδιο του γενικού επιτελείου της Γερμανίας: διεξαγωγή μάχης δύο μετώπων, εναντίον της Γαλλίας και της Ρωσίας.
- Πηγή: “Plan Schlieffen et Plan XVII en 1914”, map: Tinodela, <http://www.vox.com/a/world-war-i-maps>. Άδεια: CC BY-SA 2.5.

Διάψευση των αρχικών σχεδίων

- Πρώτος παγκόσμιος πόλεμος.
- Τα αρχικά σχέδια των αντιπάλων βασιζόνταν σε αποφασιστικές επιθετικές κινήσεις που θα οδηγούσαν πολύ γρήγορα στο επιθυμητό αποτέλεσμα.
- Υπήρχε μια υποτίμηση των πλεονεκτημάτων που η τεχνική πρόοδος έδινε στην άμυνα.
- Υποτιμήθηκε επίσης το μέγεθος της υλικής υποστήριξης που χρειάζονταν αυτοί οι γιγαντιαίοι στρατοί καθώς μετακινούνταν για εκατοντάδες χιλιόμετρα.

Πόλεμος χωρίς διαφαινόμενο τέλος

- Έλλειψη αποφασιστικής νίκης.
- Έλλειψη συγκεκριμένων στόχων πάνω στους οποίους μπορούσε να ξεκινήσει μία διαπραγμάτευση.
- Θέληση Ευρωπαίων για επιστράτευση.

Ενθουσιασμός για την ιδέα του πολέμου!

- Ο πόλεμος που συναρπάζει.
- Έλληνες εθελοντές, μετανάστες στις ΗΠΑ, ετοιμάζονται για το ταξίδι προς την εμπόλεμη Ελλάδα για να πάρουν μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους.
- Παρόμοια ρεύματα εθελοντικής προσέλευσης παρουσιάστηκαν σε όλα τα κράτη που ενεπλάκησαν στους πολέμους του 1912-13.
- Αιτήματα για εθελοντική στράτευση στην Αγγλία μέχρι και το 1916, ιδιαίτερα πιεστικά.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5^η Ενότητα

Πόλεμος χαρακωμάτων

Πόλεμος χαρακωμάτων

- Εορτασμοί Χριστουγέννων 1914.
- Συναδέλφωση στρατιωτών στο μέτωπο.
- Έναρξη εκβαρβαρισμού της Ευρώπης.

Βρετανοί στρατιώτες στα χαρακώματα της Καλλίπολης (1915)

Πηγή: 1/2-103903-F, Photographic Archive,
Alexander Turnbull Library .

Γερμανοί στρατιώτες σε χαρακώματα

Πηγή: “Soldaten im Schützengraben.“, Bundesarchiv. Bild 146-1992-005-34. Foto: Tellgmann, Oscar I 1914/1918.

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:World_War_I_trench_warfare?uselang=el#/media/File:Bundesarchiv_Bild_146-1992-005-34,_Soldaten_im_Schützengraben.jpg. Άδεια: Public Domain.

Η ζωή στο μέτωπο, 1917

Καναδοί στρατιώτες σε χαρακωμα στη Γαλλία με πρόχειρα “αμπρί”.

Πηγή: “Canadian soldiers in trench France 1917 LAC 3194258.jpg”.

Photo: Castle, W.I.,

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:World War I trench warfare?uselang=el#/media/File:Canadian soldiers in trench France 1917 LAC 3194258.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:World_War_I_trench_warfare?uselang=el#/media/File:Canadian_soldiers_in_trench_France_1917_LAC_3194258.jpg). Άδεια: Public Domain.

Βρετανοί στρατιώτες στο μέτωπο της Μακεδονίας

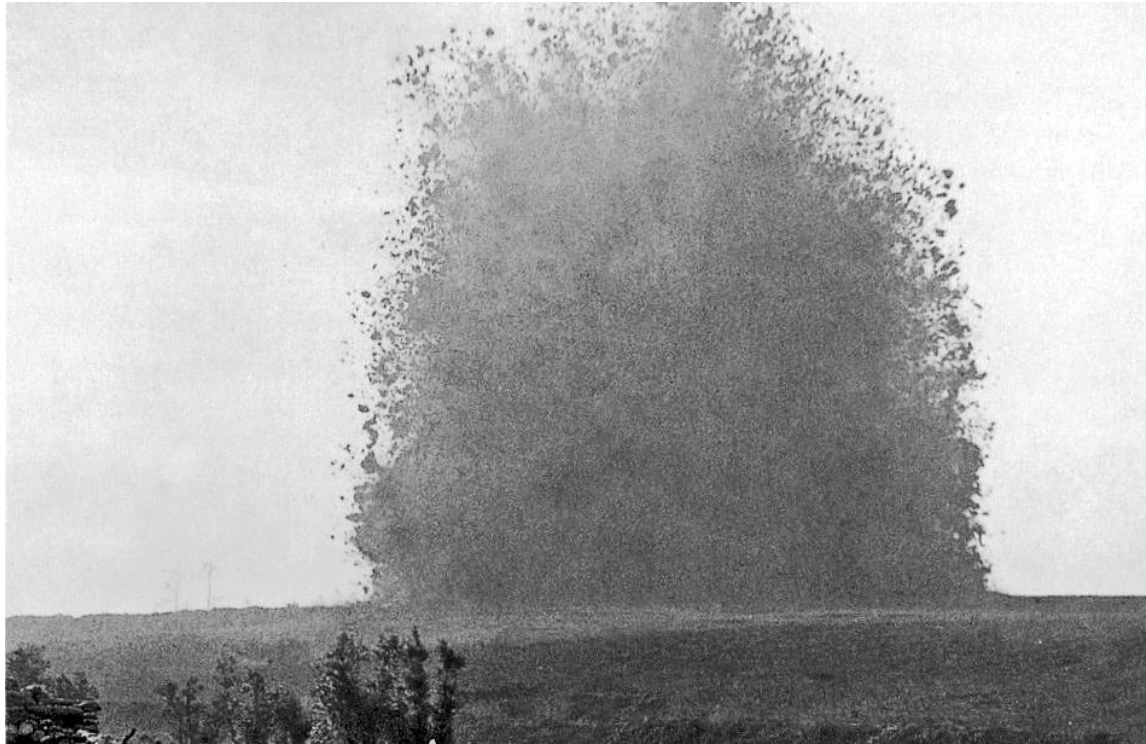

Πηγή: “Men of the 3rd Battalion, Royal Fusiliers manning a trench in Salonika.”, Imperial War Museum, Q 32896.

[http://www.iwm.org.uk/history/podcasts/voices-of-the-first-world-war/podcast-20-trench-life.](http://www.iwm.org.uk/history/podcasts/voices-of-the-first-world-war/podcast-20-trench-life)

Μάχη του Σομ, 1^η Ιουλίου 1916

Ανατίναξη υπονόμου κάτω από τις εχθρικές γραμμές.

Πηγή: “Hawthorn Ridge mine 1 July 1916.”, Imperial War Museum, Q 754.

https://en.wikipedia.org/wiki/Hawthorn_Ridge_Redoubt#/media/File:Hawthorn_Ridge_mine_1_July_1916.jpg. Άδεια: Public Domain.

Το πεδίο της μάχης στο Passchendaele, τέλη 1917

Πηγή: Λάσπη, πάσσαλοι συρματοπλεγμάτων, ξύλινοι διάδρομοι. Φωτογραφία [William Rider-Rider, Library and Archives Canada](#), PA-002167. Άδεια: Public Domain.

Γερμανικές γραμμές συρματοπλεγμάτων στην γραμμή Χίντενμπουργκ, 1918

Πηγή: φωτογραφία Rider-Rider, W (Lt), [CO 3392, Imperial War Museums.](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hindenburg_Line#/media/File:German_wire_at_Qu%C3%A9ant_04-10-1918_IWM_CO_3392.jpg)
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hindenburg_Line#/media/File:German_wire_at_Qu%C3%A9ant_04-10-1918_IWM_CO_3392.jpg.

Άδεια: Public Domain.

Εργοστάσιο συναρμολόγησης αεροσκαφών, 1914 - 1918

Πηγή: "Arbeiten an den montierten Motoren der Flugzeuge in der Montagehalle", Swiss Federal Archives, https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Arbeiten_an_montierte_n_Motoren_der_Flugzeuge_-_CH-BAR_-_3241401.tif.
Άδεια: CC-BY-SA 3.0/CH.

Το σιδηροδρομικό δίκτυο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 1914

Πηγή: "Eurasia, 1914. Ottoman Empire and Turkish Rail system.",
United States Military Academy's Department of History United States
Military Academy,
[http://www.usma.edu/history/SiteAssets/SitePages/World%20War%20I/
WWOne42.jpg](http://www.usma.edu/history/SiteAssets/SitePages/World%20War%20I/WWOne42.jpg).

Απαρχαιωμένα δίκτυα εφοδιασμού και μεταφορών 1/2

- Η ανυπαρξία σύγχρονων δικτύων εφοδιασμού και μεταφορών μετέτρεψε τις πολεμικές επιχειρήσεις στην Εγγύς και τη Μέση Ανατολή σε τρομερή δοκιμασία για τα στρατεύματα που πολέμησαν σε αυτές.
- Ο ίδιος ο οθωμανικός στρατός εξωτερικά έδειχνε μια σχεδόν σύγχρονη όψη.

Απαρχαιωμένα δίκτυα εφοδιασμού και μεταφορών 2/2

- Στην πραγματικότητα η αδυναμία στήριξης του από τις αρχαϊκές υποδομές της χώρας και η απουσία βιομηχανικής δυνατότητας, καταδίκασε τους στρατιώτες της αρχαϊκής αυτοκρατορίας σε καθεστώς διαρκών ελλείψεων και στερήσεων και τους έκανε ευάλωτους σε ασθένειες.
- Εκατοντάδες χιλιάδες Οθωμανοί στρατιώτες αχρηστεύθηκαν μακριά από τα πεδία των μαχών χωρίς να έχουν προλάβει να πολεμήσουν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

6^η ενότητα

Πολιτικές διεργασίες στο πλαίσιο του πολέμου των χαρακωμάτων

Πολιτικές παράμετροι

- Πολιτικό δυναμικό της Ευρώπης αντιπαρατίθεται στα χαρακώματα.
- Άνδρες με εκλογικά δικαιώματα, διαμόρφωση των πολιτικών αξιών τους μέσα στα χαρακώματα.

Στατικός πόλεμος

- Ελεύθερος χρόνος των στρατιωτών – συζητήσεις περί του πολέμου.
 - Διάψευση προσδοκιών ότι τελειώνει ο πόλεμος.
 - Αμφιβάλλουν για ιεραρχήσεις. Το πολιτικό δυναμικό της Ευρώπης γίνεται εχθρικό προς το προπολεμικό πολιτικό σύστημα.
 - Νεωτερικές μορφές πολιτικής αναδύονται μέσα από την πολεμική εμπειρία.
 - Συμφιλίωση με τον θάνατο.

Εκβαρβαρισμός του πολέμου

- Διαδοχή απραξίας και αναμονής με θανατηφόρα ξεσπάσματα πολέμου ολίγων ωρών ή ημερών, σε συνθήκες σφαγείου.
- Σταδιακός εκβαρβαρισμός του πολέμου
 - Θανατηφόρα αέρια
 - Εκρηκτικά
 - Πόλεμος φθοράς (Μάχη του Βερντέν, 1916).

Καταστολή της άρνησης των Ευρωπαίων να πολεμούν

- 1917 εκδήλωση φαινομένων ανυπακοής σε όλους τους ευρωπαϊκούς στρατούς.
- Καταστολή της ανυπακοής με χρήση ακόμη και αποικιακών στρατευμάτων.
- Στασιαστές εκπίπτουν του νόμου και του δικαιώματος στη ζωή.
- Ιδέα ότι κάποιος μπορεί να εκμεταλλευτεί τους ανταγωνισμούς των Ευρωπαίων ανατρέπει μια σταθερά και θέτονται τις βάσεις των Αντιαποικιακών κινημάτων.

Είσοδος των ΗΠΑ στον Α΄ ΠΠ

- Τροφοδοτεί τους ευρωπαίους με όπλα και με δάνεια.
- Ένας ακόμη λόγος για την συνέχιση του πολέμου.

Πηγές ευρωπαϊκής τερατογένεσης

1/2

- 1915 Ανατολία – Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι αρμενικοί πληθυσμοί στην Ανατολία στρατεύονται ανοιχτά με τον Ρωσικό στρατό.
 - Μαζική εκτόπιση των αρμενικών πληθυσμών.
 - Εξόντωση των Αρμενίων στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού πολέμου.
- Αδιαφορία για την αντιμετώπιση των αιχμαλώτων,
 - των Τούρκων από τους άγγλους,
 - των Ρώσων από τους Γερμανούς.

Πηγές ευρωπαϊκής τερατογένεσης

2/2

- Αεροπορικός πόλεμος: διάθεση καταστροφής της κοινωνίας του αντιπάλου. Θέληση καταστροφής της πρωτεύουσας του εχθρού.
- Αναζητήσεις εσωτερικού εχθρού.
- Ο πόλεμος στη θάλασσα, η ναυμαχία της Λουτιάνδης.
- 1917 υποβρύχιος πόλεμος των Γερμανών. Οτιδήποτε έπλεε μπορούσε να βυθιστεί. 1^ο επίσημο δικαίωμα των εμπολέμων να θανατώνουν αμάχους.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Μαργαρίτης.
«Εισαγωγή στη Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από την Μπελ Επόκ στον πόλεμο χαρακωμάτων». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS243/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

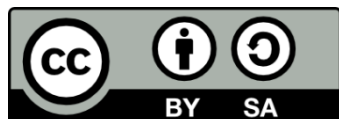
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος 4^{ου} Μαθήματος

Επεξεργασία: Γαβριέλα Λ. Μαζαράκη
Θεσσαλονίκη,
Χειμερινό Εξάμηνο 2013 – 2014

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

